

Recensioner av Håkan Blomqvists bok *Trotskij! Revolutionären mot Stalin*

Boken *Trotskij – Revolutionären mot Stalin*, gavs ut på Vaktel förlag tidigare i höst (2020).

Boken är en ganska kortfattad introduktion till den store revolutionärens mycket dramatiska liv och verk.

Som ordförande i Petrograds sovjet blev Trotskij berömd redan i samband med 1905 års misslyckade revolution och blev en de främsta ledarna i den segerrika Oktoberrevolutionen 1917. Han deltog vid fredsförhandlingarna i Brest-Litovsk i början av 1918, varefter han blev krigskommissarie och i den egenskapen grundare av Röda armén, som till slut segrade i det inbördeskrig som startade 1918.

Från 1922/23 och framåt kämpade Trotskij mot Stalins framväxande diktatur, en kamp som han till slut förlorade, vilket ledde till att han i slutet av 1920-talet landsförvisades till Turkiet. Han tvingades sedan flytta från land till land tills han till slut (1937) fick permanent uppehållstillstånd i Mexiko.

Men Stalin såg fortfarande Trotskij som sin farligaste rival och beordrade att han skulle mördas. I augusti för 80 år sedan lyckades så en stalinistisk agent genomföra mordet. Tidpunkten för bokens utgivning – augusti 2020 – är givetvis vald just därför.

Vi har nedan sammanställt två recensioner av denna läsvärda bok. Den första är från tidningen *Offensiv*, den andra från *Internationalen*.

Liv Shange Moyo

***Trotskyj! Revolutionären mot Stalin:* Glimtar inte så avlägsna från historien om vår tid**

Ur *Offensiv* 25/9 2020

Den 21 augusti 1940 dog Leo Trotsky till följd av skadorna han hade tillfogats dagen innan av Stalins lejde mördare. Till 80-årsminnet av mordet har Vaktel förlag gett ut en välkommen ny bok av den socialistiska historikern Håkan Blomqvist. På just över 100 sidor är *Trotskyj! Revolutionären mot Stalin* (Vaktel förlag, 2020), som Blomqvist själv beskriver den, ”en komprimerad introduktion” till Trotskijs liv och idéer.

Trotskyj, revolutionären som var en av nyckelledarna under både den besegrade ryska revolutionen 1905 och den segerrika Oktoberrevolutionen 1917, som byggde upp och ledde Röda Armén till revolutionens försvar under inbördeskriget, som tog strid för att återupprätta arbetardemokratien mot byråkratins tilltagande makt under 1920-talet, som varnade för och kämpade mot stalinism och fascism under 30-talet, och grundade en ny internationell för att bemöta ”kapitalismens dödsstrid” som just stod för dörren i form av andra världskriget.

Ett svindlande rikt politiskt liv, som det kan och har skrivits mycket om. Håkan Blomqvist har istället med lätt hand skrivit en välbehövligt kortfattad introduktion med siktet inställt på de som ”inte tror att kapitalismen är svaret på vår tids stora överlevnadsfrågor”.

I själva titeln ”revolutionären mot Stalin” ryms en viktig del av den introduktionen. Försvaret av den revolutionära marxismen, berikad med lärdomarna både från den ryska revolutionens seger och de många revolutionära nederlagen under Stalins byråkratiska diktatur, är ett arv som svarar mot vad de allt fler unga som idag reser sig upp mot rasism, sexism, klimatkatastrof och kapitalismens hopplöshet söker efter.

”Vilken Trotskyj?” frågar sig Blomqvist, och verkar vilja säga att det finns versioner att ta fasta på och andra att sälla bort så här 80 år av historiska omvälvningar senare.

Ändå skissar glimterna, i korta kapitel om ”rebellerna”, ”bolsjeviken”, ”krigskommissarien”, ”världsrevolutionären”, ”proletärdemokraten”, ”antifascisten” och ”antistalinisten”, en bild av en konsekvent helhet av att på allvar söka att förstå och förändra världen. Där ingår misstag, som tanken att knyta fackföreningarna till sovjetstaten i en kampanj för att stärka industrialisering och arbetarmakt efter inbördeskrigets slut, men också förmågan att erkänna och lära av dem.

Här ryms korta och mestadels tydliga sammanfattningar av Trotskijs bidrag till marxismen, i historiskt sammanhang – teorin om den permanenta revolutionen, bekräftelsen igenom förändring av oktoberrevolutionen, revolutionens försvar med olika medel, från inbördeskriget till kampen mot den byråkratiska urartningen, internationalismen och kampen mot fascismen.

Trotskijs analys av Stalinismen, *Den förrådade revolutionen*, kanske hans viktigaste bidrag till marxismen, hade gärna fått ta lite mer plats. Blomqvists återgivning av det här arvet grumlans istället av en viss överbetoning av ”psykologin” hos den nya byråkratiska kast som Stalin blev representant för. Här som på några andra håll i boken infinner sig känslan av att Blomqvist lite forcerat försökt hitta svagheter i Trotskijs analys och gärning – möjligen för att ”stå på murarna” lite för en nykter och nyanserad överblick.

Istället blir just de här styckena mer otydliga, som i det här fallet då ”Trotskijs misslyckade psykologisering” är i förgrunden snarare än de grundläggande processerna.

En liknande svaghet är när Blomqvist tar upp det misslyckade revolutionsförsöket i Tyskland 1923 på ett sätt som får det att låta som om det ledde till en personlig ”misskreditering” av Trotskij (som dess ”ingenjör”). Inte bara Trotskij, utan arbetare över hela världen, hoppades på att Tyskland 1923 skulle bli genombrottet för världsrevolutionen. Bakslaget var framför allt på det världshistoriska planet, inte det personliga.

Blomqvist lägger jämförelsevis stort tryck på att kommentera det som kan framställas som mest kontroversiellt hos Trotskij idag – ”röda terrorns” Trotskij, eller den i konventionella historieskrivning ”givna” kopplingen från Trotskij/Oktoberrevolutionen till Stalin/folkmorden.

I boken finns till exempel en sida om inbördeskriget som sådant, och fyra om ”terrorn”. Det blir en aning obalanserat, men kan nog vara användbart för läsare som är nya för Trotskij och har frågor.

Det är också värdefullt att Blomqvist reder ut begrepp som ”proletariatets diktatur” och ”permanent revolution” i sina sammanhang – då och nu.

Väl medveten om det korta formatets begränsningar har Blomqvist lagt till länkar till korta filmer och förslag på vidare läsning, en sorts bonusmaterial för den som vill ha mer. Ett bra grepp!

Sammantaget formar sig de korta kapitlen till en allsidig introduktion till Trotskijs idéer och politiska liv – ett värdefullt bidrag i en tid som formligen skriker ut behovet av vägvisare. I sin introduktion beskriver Blomqvist verket som ”glimtar ur ett kosmos från en annan tid vars avlägsna ljus – och mörker – ännu tycks kunna nå oss”.

Den tiden är inte så avlägsen som många tror, vilket vi har påmint om i dessa dagar då arbetarna i Belarus tagit upp så gott som exakt samma metoder som Petrograds arbetare använde när de började februarirevolutionen 1917 – att gå från fabrik till fabrik och kalla ut arbetarna där inne, att samlas i stormöten där kraven och programmet formuleras och utvecklas via en öppen mick, eller då ”motståndsråd” bildades i Sudans arbetarkvarter under revolutionen förra året.

Många fler kommer att söka arvet efter den ryska revolutionen under åren som kommer. Nu kan några av dem hitta Blomqvists lilla bok som första introduktion till Trotskijs idéer – en lovvärd insats som förhoppningsvis kan leda ytterligare några vidare till att ta upp kampen för det Trotskij levde och dog för.

Per-Olof Mattson

Introduktion till Trotskijs liv och verk

Ur *Internationalen* 23/10 2020

Håkan Blomqvist har vågat sig på att skriva en kort biografi, eller snarare en introduktion, om den ryske revolutionären Leo Trotskijs liv och verk. Baksidestexten hävdar att Trotskij satt djupa avtryck i nittonhundratalets historia men ändå förblivit okänd. Det kan diskuteras. Det har skrivits många, många böcker både om Trotskijs liv och hans politiska teorier. I boken

nämns ett par av dem: Lars Svedgårds biografi från 1966¹ och Isaac Deutschers berömda biografi i tre delar (på svenska 1971–1972)².

På de stora europeiska språken har det dock skrivits åtskilliga biografier om Trotskij och hans liv. För att ge en idé om omfattningen kan mina egna bokhyllor fungera som exempel. Där kan man hitta inte mindre än 11 biografier, varav en i fyra delar, på svenska, danska, engelska och tyska. Där finns också tre introduktioner av samma omfattning som Håkan Blomqvists.

Det finns också böcker om specifika perioder: den unge Trotskij, tiden i New York innan hemresan till Ryssland 1917, rollen som judisk revolutionär, tiden i Mexiko, exilen i Norge på 1930-talet samt mordet i september 1940. Trotskij figurerar även i en del skönlitteratur, bland annat i fyra romaner i mina hyllor. Det finns också minst två romaner om Trotskijs mördare Ramón Mercader, och den tyskspråkige dramatikern Peter Weiss, verksam i Sverige, skrev 1970 pjäsen *Trotskij i exil* (som stoppades på svenska scener av stalinistiska krafter bland skådespelarna).³ Det finns också flera filmer om Trotskij, förutom den usla ryska teveserien härom året.⁴

I jämförelse med den delen av litteraturen om Trotskij som jag känner till, och det är långt ifrån allt, står sig Håkan Blomqvists introduktion bra i konkurrensen. Hans skildring går väl ihop med en ”traditionell” och ganska ortodox syn på Trotskijs verksamhet som revolutionär. Den har också en personlig ingång där författaren berättar om hur han kom i kontakt med Trotskijs idéer. Han nämner Marcel Cohen som länken till det som skulle bli det huvudsakliga innehållet i hans eget liv. Jag minns också Marcel och glömmer inte när jag 1969 köpte första numret av tidskriften *Fjärde internationalen* av honom på T-centralen. Det var något helt annat än den stalinistiska och maoistiska litteratur jag hade vant mig vid.

Syftet med boken är att väcka intresse för Trotskijs kamp först mot tsarväldet, sedan den internationella kapitalismen och slutligen mot stalinismen. Det syftet uppfyller den väl och den som vill läsa mer hänvisas till förlagets hemsida där det finns en fyllig litteraturlista. Det

¹ Lars Svedgård: [L. D. Trotskij](#)

² [Den väpnade profeten](#), [Den avväpnade profeten](#) och [Den förvisade profeten](#)

³ Pjäsen finns på marxistarkivet: [Trotskij i exil. Pjäsa i två akter](#).

⁴ Om denna, se: [Skandalös rysk Trotskij-serie på Netflix](#), [Svensk vänsterpress om Trotskij-serie på Netflix](#) och [Lögner, förbannade lögner och Netflix](#)

finns även tips om filmavsnitt på Youtube med Trotskij. Allt försett både med QR-koder och vanliga länkar.

Det finns bara två saker att klaga på. Det gäller geografin. När Trotskij försökte ta sig hem till Ryssland från New York blev han kvarhållen och internerad av brittiska myndigheter i Halifax i Kanada. Kanada var då fortfarande i hög grad en brittisk koloni som först 1926 fick rätt att bedriva egen utrikespolitik. I boken anges felaktigt att han internerades i England (s. 34).

Boken har ett rikt bildmaterial som förhöjer läsningen, men i en bildtext har det blivit fel. Bilden är en gruppbild med Natalia, Trotskijs hustru, Trotskij själv och sonen Leon Sedov och påstås vara från förvisningen 1928 till Sibirien. Men det var till Centralasien, närmare bestämt Alma Ata, som familjen förvisades 1928. Staden ligger i dag i Kazakstan och har återfått det gamla namnet Almaty.

Det finns flera episoder i Trotskijs liv som skulle tåla en djupare diskussion, vilket den här introduktionen givetvis inte har utrymme för. Jag tänker framför allt på den organisation som byggdes upp för att bekämpa kontrarevolutionen – den så kallade tjekan – samt perioden efter inbördeskrigets slut och fram till dess att Trotskij ställer sig i spetsen för kampen mot stalinismen och byråkratin.

Om man läser Victor Serges memoarer⁵, han var en av Trotskijs kamrater i i den sovjetiska vänsteroppositionen under 1920-talet, får man intrycket – och jag tror inte att det är fel – att just bildandet av tjekan var ett misstag i den form den antog. Serge försökte vid många tillfällen hejda tjekans framfart och han menar att det bara var Lenins ingripande som kunde hejda dess skjutglada medlemmar. Regeringen och partiet verkar ha saknat kontroll över tjekan.

Trotskijs aktiviteter åren 1923 till 1925 är också intressant som exempel på hur djupgående byråkratiseringen av sovjetstaten hade blivit. Lenin noterade i det som kallas hans testamentet att Trotskij, förutom en del beröm, även ”lägger alltför stor vikt vid den rent administrativa sidan av saken”. Hans ovilja eller oförmåga att ta upp kampen mot byråkratin tillsammans med Lenin under dennes sista tid är välkänd. Han drabbades dessutom av sjukdom och drog sig undan striden och han var, det måste konstateras, själv på väg att bli en del av byråkratin. Det är först efter tvekan som han satsar hela sin förmåga och begåvning, för att inte tala om sitt mod, för att bekämpa byråkratin, men då med en kraft och intensitet som fortfarande väcker beundran och intresse.

Det har blivit en mycket användbar och inspirerande introduktion. Det är bara att hoppas att priset på nästan 200 kronor inte avskräcker.

Lästips

För den som vill veta mer om Trotskij finns två omfattande Trotskij-biografier, Isaac Deutschers klassiska Trotskij-trilogi (*Den väpnade profeten*, *Den avväpnade profeten* och *Den förvisade profeten*), som samtliga finns på marxistarkiv.se, samt Pierre Broués utomordentliga *Trotskij. En biografi* (Carlssons 2011) som fortfarande bara finns i bokform⁶.

⁵ Finns på marxistarkivet: [En revolutionärs minnen](#)

⁶ Se [Trotskij – En biografi. Recensioner, debatt, kompletterande material](#), som är en sammanställning av recensioner och annat material som rör Broués Trotskijbiografi.